

**L'OBRA RESTAURADORA DE JOSEP M. JUJOL
A L'ESGLÉSIA PARROQUIAL
DE SANTA MARIA MAGDALENA DE BONASTRE**

Manuel Naranjo i Teixidó

L'home

Un cop acabada la guerra civil, Josep M. Jujol torna a donar classes a l'Escola del Treball de Barcelona el març de 1939 i a ser admès a l'Escola d'Arquitectura, el maig de 1940. La seva memòria el convertia també en el millor arquitecte reconstructor d'esglésies del país per la qual cosa inicià la seva llarga carrera de recompondre el llegat arquitectònic i artístic de molts dels temples parroquials catalans destruïts al llarg de la guerra civil.

Jujol ja havia iniciat alguns treballs abans del 1936 al Vendrell i a Roda de Berà. Però és durant la postguerra que aten els encàrrecs del poble de Bràfim per restaurar el presbiteri del Santuari de Lloret, del col·legi de les Germanes Carmelites de la Caritat i de l'església del Gremi de Llauradors de Tarragona, de l'església de Sant Sebastià de Guimerà i el de la parròquia del Vendrell, on va bastir l'altar de Sant Josep, la capella del Santíssim i el monumental presbiteri, entre d'altres projectes. Entre 1940 i 1948 Josep M. Jujol treballa a l'església parroquial de Bonastre i durant aquests breus anys deixa restaurats l'altar major, col·locant-hi una imatge de Santa Magdalena, una mesa, un plafó i unes làmpades amb llumets que l'iluminen, el baptisteri i la capella del Santíssim amb un bell i original sagrari. Bonastre era el poble nadiu de la mare d'en Jujol, Na Teresa Gibert, una dona sensible i aimant de la família. Ella va ser batejada en l'església parroquial de Sta. Maria Magdalena de Bonastre i això portà el seu fill a servir molts bons records i a tractar-ne els familiars que encara hi vivien. Per mitjà d'aquests familiars i mentre era al Vendrell va ser cridat a restaurar l'altar major i fer un baptisteri nou. Jujol, amb tota la seva bona intenció i il·lusionat per restaurar l'església del poble es lliura desinteressadament a treballar-hi perquè en la penombra dels seus altars, Déu havia vist créixer, en la fe, la seva mare.

Josep M. Jujol va treballar a Bonastre mentre era al Vendrell ocupat en la restauració de l'església arxiprestal del Salvador. La seva presència enmig de la gent del poble el portà a fer diversos viatges, les despeses dels quals es constaten en el llibre de comptes de la parròquia.

Les estades de Jujol a la vila coincideixen amb la presència dels següents rectors: Mossèn Josep Català (1939-1941), Mossèn Tomàs Solana (1941), Mossèn Josep Artigas i Viñeta (1942-1945) i Mossèn Simon Sinfreu i Mossèn Lluís Via a partir de 1945 fins al decès de l'arquitecte.

L'obra

Com sempre Jujol iniciava els seus altars pel paviment amb marbres i pedres nobles que enaltien el conjunt. Però, després de la guerra els mitjans econòmics eren escassos, els clients eren pobres i en Jujol portat per la seva capacitat altruista s'apuntava a qualsevol iniciativa. Però el seu talent feia veritables proeses artístiques amb minsos pressupostos i pocs recursos.

Enmig de les columnes de l'antic altar hi va col·locar la imatge de Santa Maria Magdalena, patrona de la parròquia, envoltada d'unes làmpades força originals. Aquests llums foren fets amb tub Bergman, una mena de revestiment usual en aquella època per camuflar els filaments elèctrics. Els tubs, amb ornaments de metall i llautó, daurats i pintats, esdevingueren, sota les seves mans, veritables peces d'art.

El baptisteri, muntat damunt d'un pedestal quadrat, recorda una peça suntuària del renaixement. La pica és de marbre i disposa d'uns canalobres ubicats a les puntes de la tapa de fusta els quals serveixen també de frontisses. Les formes sempre estan al servei de la funcionalitat. A més, hi ha unes escales que puguen al baptisteri i que fan que la pica i la cerimònia estiguin a un nivell superior, la qual cosa provoca un efecte visual i decoratiu força agraiïts.

El sagrari és un peça clau dins de l'obra de Jujol i és potser el resum del seu estil: originalitat, simplicitat de formes, línies corbes, expressivitat en els motius decoratius, dinamisme, moviment i religiositat.

Els caps dels angelets de llautó que decoren el sagrari ja existien al mercat però amb el toc de la seva mà esdevien tota una altra cosa i més quan els col·locà al voltant del cap unes ales flamejants. Aquest sagrari presidia l'altar major, el qual fou acabat amb un plafó daurat que salvava el desnivell entre la imatge de la Sta. Patrona i el Sagrari.

Les obres d'en Jujol són com dibuixos que han cobrat vida i volum. Són la irrealitat de la imaginació i de les superfícies planes posades en l'espai i en el temps. Les formes més sorprenents són a l'abast dels nostres ulls. La bellesa amagada de certs materials i de certes formes se'ns manifesten amb un esclat de color i de perfils. Jujol és un artista total, perquè era un creador que sabia portar a terme els seus pensaments. Era un teòric i un artesà. Pensem que un artesà sense talent és un manobre i un creador sense domini de la tècnica és un artista impotent. Jujol, crea, imagina, projecta però a la vegada actua, manipula i fa.

Per tot això cal dir que l'obra jujoliana a Bonastre és com una mena de testament artístic, el darrer exercici creatiu i l'última alenada modernista d'un home polifacètic i intel·ligent, que tocat per Déu, va fer la vida més bella als homes i dones que es trobà en el seu camí.

Comença la restauració

En una nota que figura al davant de tot del llibre de comptes de la reconstrucció de l'església i que podria ser molt ben datada el 1942 hi ha la següent relació:

«Las personas que componen la Junta de la reconstrucción de la Iglesia Parroquial de Santa Magdalena de Bonastre son las siguientes:

- Rdo. José Artigas Viñeta Pbre. Ecónomo.
- Rdo. José Sanabre Sanromà Pbre. y su familia (el 1940 i amb motiu de les seves noces d'argent sacerdotals varen regalar la mesa de l'altar major i tot el que composava l'interior de la capella del Santíssim).
- Juan Mercadé: regaló la Pila Bautismal.
- José Godall (carpintero).
- Pedro Mercadé: regaló el altar de la Virgen del Rosario.»

Aquests són els noms dels que van intervenir fins la fi del rectorat de Mossèn Artigas a sufragar les despeses de la restauració del temple. Però ja feia anys que s'hi treballava d'ençà que Mossèn Josep Català fes la crida aquell 22 d'octubre de 1939 i que segons el llibre de la consuetat es llegeix:

«Continua oberta la subscripció per tal de recollir almoines per a comprar una Sta. Magdalena i reconstruir l'altar major.»

Esbrinant en els fulls del llibre de consuetat i de comptes de la parròquia trobem les següents dades:

«El 27 d'octubre de 1940 es beneix la mesa de l'altar del Santíssim, obsequi de la família Benigno, així com la imatge dels Dolors que ofrena la família Sanabre.»

Cridat, potser, per Mossèn Sanabre, director de l'arxiu diocesà de Barcelona i també fill de Bonastre, Josep M. Jujol es lliurà a la construcció de l'altar major.

L'altar que va projectar tenia una taula de 2 metres 35 centímetres de llargada i 53 centímetres d'amplada. La base feia 1 metre 5 centímetres amb un treball ornamental consisten en unes pedres de granet procedents de Masllorenç i que sobresortien en forma lobulada. Aquests elements decoratius feien tenir, al conjunt, els 53 centímetres d'amplada. Actualment, aquestes pedres d'ornamentació es conserven i formen la base de la imatge de Santa Maria Magdalena, perquè val a dir que l'altar jujolià fou desmuntat i canviat per l'actual, quan el canvi de la litúrgia, quan es va establir fer les celebracions de cara al poble. La mesa fou partida en dues i, avui, es pot veure a l'exterior de l'església, convertida en dos bancs adosats al mur.

La imatge de Santa Maria Magdalena

En el llibre de comptes de la parròquia hi ha anotades, el 1941, les següents quantitats:

«Al decorador Sr. Roca	36 ptes.
A l'escultor Martisella	2.900 ptes.
Trabajos de albañil	841 ptes.
Trabajos del pintor	25 ptes.
Viajes Sr. Arquitecto	200 ptes.
Donativos para Santa Magdalena	4001 ptes.»

La imatge de Santa Maria Magdalena és obra de l'escultor Martisella i fa 1 metre 80 centímetres d'alçada amb una base (que duu una inscripció) que fa 20 centímetres més d'alçada. La imatge està feta de fusta recoberta d'escaiola i presenta alguns elements en guix com sbn la calavera i els cabells. La creu de la mà dreta està feta de fusta i els ulls són d'un material vitrificat. El tarro que es troba al costat dels peus també és de ceràmica revestit d'escaiola i presenta una decoració floral on predominen els tons verd oliva clar i blau cel. Així podem comprovar com les parts més difícils de treballar es fan en guix per aconseguir uns millors acabaments. La base té 75 centímetres d'amplada i 50 de fondo i en ella s'hi pot llegir en lletres de caligrafia gòtica la següent inscripció:

- Maria Castis Osculis (Maria amb petons castos)
- Lambit Dei vestigia (Besa els peus de Deu)
- Santa Maria Magdalena
- Fletu rigat tergit comis (Amb el plor rega i amb els cabells aixuga)
- Detersa nardo perlinit (Amb pur/autèntic nard l'ungl totalment)

El plafó que estava situat damunt de l'altar major formava part del pedestal on hi havia la imatge de Santa Maria Magdalena. Avui dia es troba penjat al rebedor de la rectoria. És de fusta ovalada a modus de mandorla i dins d'ell hi ha treballat un gerrode perfum (el del perfum de nard) amb una cita de Sant Marc en llatí: *et fracto alabastro effudit super caput eius* (i trencat el vas l'hi vessà damunt del seu cap). Aquesta cita envolta el gerro el qual també porta dins seu una altra inscripció en llatí:

ungm. Nardi. spicati (amb perfum de nard espigolat/autèntic).

A sota de la cita hi ha la inicial de Jujol amb la creu, tal com acostumava signar, i la data 1943. També hi posa Marc XIV, amb la qual cosa vol assenyalar la procedència de la cita. Aquest plafó estava envoltat per dos peces ornamentals daurades de 1 metre 4 centímetres d'alçada, les línies curves de les quals donaven dinamisme al plafó i enaltien el conjunt. El plafó és de fusta i fullola i té 90 centímetres d'alçada per 80 d'amplada.

El gerro treballat damunt la fusta fa 39 centímetres d'alçada per 13 d'amplada i presenta unes cintes ondulades de color blau tinta i vermell magenta, en sots-relleu.

La idea de bastir el conjunt de l'altar major dedicat a Sta. Maria Magdalena portà a Jujol a conèixer perfectament les cites adients del Nou Testament i així atribuir a la decoració global aquells elements que podien enriquir el missatge visual. La imatge de la Santa conté els atributs que li són propis, la creu, a la mà dreta, i la calavera, a l'esquerra (representa, per tradició popular, la seva penitència quan fou perdonada dels seus pecats). A un costat, Jujol li col·loca un flascó, el del possible perfum de nard, que Marc 14 narra com a unció profètica de Jesús i que s'esdevé a Betània i que Joan 12 recull amb la intenció d'expressar la futura resurrecció. Les inscripcions que són al peu de la imatge fan referència a la pecadora de Lluç 7. Mentre que, al plafó que es va situar sota la imatge, hi ha la cita de Marc 14.

El nom de Maria Magdalena apareix al Nou Testament a l'evangeli de Marc 16 i al de Joan 20. El tema de la unció de Betània parla d'una dona, que apareix en una casa per perfumar els cabells de Jesús. Si llegim Sant Marc, i que passa a ser, segons Sant Joan, una de les dues germanes de Llätzer que l'honora en una visita posterior a la resurrecció del seu germà. Però en cap dels dos episodis s'explicita el nom.

Encara menys, se'ns diu el nom de la dona pecadora de Lluç 7, la qual renta amb llàgrimes i aixuga amb els cabells els peus de Jesús. Però l'església i la iconografia al llarg dels temps ha admès aquests signes i aquestes actuacions a la mateixa dona, és a dir, Maria Magdalena o Maria de Magdala, la qual sí que apareix amb tot el seu nom quan és la primera en descobrir el sepulcre buit de Jesús, li parla l'àngel del Senyor, i, a més, rep la primera visita del Crist ressucitat.

Jujol ens porta en el seu plantejament iconogràfic un resum d'aquests atributs i dels textos que fan referència a la santa. Així a la base de la imatge hi ha les frases que parlen de la pecadora de Lluç 7, a sota, el plafó recull el text de la unció de Betània, i per últim, a sota d'aquest eix vertical, amb el sagrari, tenim el signe profètic fet realitat: el cos del senyor viu en la eucaristia. Aquesta lectura de les frases, redactades amb una cal·ligrafia floral i críptica, en llatí, ens fan veure en Jujol com un artista, documentat i coneixedor de les sagrades escriptures. Sense un sentiment religiós profund i una memòria per recordar la paraula de Déu, el programa iconogràfic jujolià no es pot concebre.

El baptisteri

Segons la Consueta de la Parròquia de Sta. Magdalena de Bonastre (1942-1944) l'any 1942 es diu:

«Festividad de Sta. Magdalena, patrona de la parroquia, a las 8 y 9 misa rezada. A las 11 Procesión, Bendición de la Pila Bautismal pagada por la familia Mercadé-Jové de esta parroquia y Oficio Solemne con acompañamiento de orquesta, cantándose la misa de Pius X por el coro parroquial y sermón por el Rdo. Dr. Miquel Carrau Pbro.»

Segons el llibre de comptes, a l'any 1942 es diu, també:

«Añ carpintero Juan Godall	935 ptes.
Viajes Arquitecto	44 ptes.
Manutención al escultor	20 ptes.»

El baptisteri, vist des d'una certa distància, recorda una peça suntuària del renaixement. Fet amb marbre de Tarragona, material conegut amb el renom de «pedra de Santa Tecla», la pica disposa d'uns canalobres ubicats a les puntes de la tapa de fusta els quals serveixen també de frontisses. El baptisteri compta amb una imatge de Sant Joan Baptista, unes escaletes, un peu, una pica coberta i dos llums.

El peu del baptisteri fa 75 centímetres d'alçada, és de forma quadrada (cada cara fa 65 centímetres de longitud) i està flanquejat per unes boles també de marbre. La pica presenta també un cos quadrat i està col·locada de manera que les arestes donen profunditat i dinamisme al bloc situat a sota, és a dir, la pica es troba col·locada damunt la base de manera perpendicular per la qual cosa davant de cada cara frontal de la base li correspon una aresta de la pica. La seva superfície presenta una diagonal de 1 metre 20 centímetres, fent tota ella una alçada de 80 centímetres.

Cada costat té una amplada de 80 centímetres i la pica està coberta per una tapa de fusta que imita el mateix perfil de la base. Aquesta coberta està pintada en un to daurat mate i per dins és d'un color blauet. Dalt de la tapa hi ha una estàtua de Sant Joan Baptista, també de fusta, que fa 65 centímetres d'alçada, la qual està envoltada per quatre espelmatòries que fan 35 centímetres d'alçada. A cada costat de la tapa hi ha, també, dues espelmes que acaben de completar l'obra, per les arestes, i que fan 80 centímetres d'alçada. El conjunt, col·locat de manera convencional, seria de formes quadrades, però el geni d'en Jujol el converteix en una peça plena de moviment i harmonia, un joc de volums cúbics i romboidals.

Dalt de l'escultura de Sant Joan Baptista hom pot llegir la llegenda *Ecce est Agnus Dei* (Aquest és l'Anyell de Déu) i dins del baptisteri i col·locat a la tapa, enmig del blauet, presidint la pica hi ha un colomet, és a dir, la representació

de l'Esperit Sant, amb la qual cosa l'escultor va voler jugar amb la cita del Nou Testament, de Sant Marc segons la qual «mentre sortia de l'aigua, va veure esquinçar-se el cel i l'Esperit davallar-ne damunt d'Ell, com un colom.»

Els llums

Segons la consuetud l'any 1943 es diu:

«Festividad de Sta. Magdalena, Patrona de la Parroquia. A las 8, misa. A las 11 Procesión i Oficio Solemne.... Hoy se ha inaugurado el pavimento del Altar Mayor, de la sagristia, frontal de piedra de la mesa del altar mayor y pie de Sta. Magdalena, sufragando estas reformas todos los filigreses del pueblo.»

Segons el llibre de comptes, també s'hi anota el 1943:

«Material elèctric per il·luminar M. Magdalena 40 ptes.

Transport del peu de Sta. Magdalena

(recader Santacana del Vendrell) 50 ptes.

Factura del sagrari 3000 ptes.

Drets de l'arquitecte 675 ptes.

Viajes Arquitecto 490 ptes.

Albañil 958 ptes.»

Aquesta dada ens parla de com es trobaven les obres de l'altar major. Les antigues columnes que envoltaven la imatge de Santa Maria Magdalena varen disposar de set llums fets amb llautó i tub Bergman. Cada tub que configura la làmpada té 1 metre 35 centímetres d'alçada i consta de 4 braços amb decoració de fulles enganxades amb pasta al suport del tub. Vistos de perfil, els braços donen un perímetre de 35 centímetres i el conjunt està daurat amb tocs de pinzell de color verd.

El llautó està daurat i pintat amb tons verdosos que l'ennobleixen i l'envelleixen.

El sagrari

Segons la consuetud l'any 1944 es diu:

«Festividad de la Virgen del Rosario. Antes de la primera misa, bendición del nuevo sagrario del Altar Mayor y ostensorio para la exposición del Santísimo, obsequio de los filigreses de la Parroquia.»

També, segons el llibre de comptes l'any 1944 es diu:

«Jose Godall 140 ptes.

Isidre Mercader (ferrer) 77 ptes.»

El sagrari fa 88 centímetres d'alçada per 1 metre i 30 centímetres de perímetre i el seu diàmetre és de 38 centímetres. Està fet de planxa de ferro i té forma cilíndrica amb dues peces soldades pel darrera. Està acabat amb una coberta en forma de cúpula hemisfèrica sobre la qual està soldada una plataforma superior de 25 centímetres de diàmetre que serveix de base per a la manifestació de la custòdia.

Té aparença d'urna i al voltant del perfil hemisfèric hi ha una barreta que permet penjar-hi cortines. El conjunt està decorat, a la part superior, per quatre cares d'angelet amb ales que fan 26 centímetres d'alçada per 25 d'amplada. Aquests angelets estan a la fi de quatre passamans que enllacen amb una forma ondulada amb la plataforma de damunt de la cúpula.

La porta del sagrari fa 45 centímetres d'alçada per 30 d'ample.

La base, la porta i la cúpula estan reblades a la planxa de ferro. El color d'aquest sagrari era en un començament vermell foc amb daurats, com daurats eren també els angelets i una decoració floral de tons blaus i grocs, avui enverdits. Actualment presenta un color molt fosc i els colors estan oxidats. El sagrari està daurat a la cisa i policromat a l'oli. Una veladura de color coure ho cobreix tot.

La porta conté la inscripció IHS i, al damunt, jugant amb aquestes inicials hi ha els tres claus de la Passió, entrecreuat per les puntes. Aquesta decoració porta l'empremta de l'estil sinuós caligràfic d'en Jujol. Damunt hi ha una creu grega caligrafiada. Per la part de dins de la porta del sagrari hi ha una popular invocació que des de sempre coneixen els vilatans de Bonastre: «Ne permittas me separari a te (no permeteu que emseparin de Vos).»

Aquesta frase sembla a primer cop d'ull una decoració floral però de seguida s'endevina una grafia gòtica que només era i és coneguda pel celebrant de l'eucaristia. La frase està envoltada per clavells que juguen amb les lletres a donar una sensació críptica del missatge. La porta té un pany forjat amb tres pestells.

L'interior del sagrari presenta el color intacte del pa d'or amb una decoració vegetal que serpenteja pel costat del lloc on fou soldada la planxa. A la base circular s'hi troba la sigla del seu autor, la J amb un palet que la creua, així com la data, 1944 El perfil d'aquesta peça d'art recorda també a una màquina d'ensulfatar antiga, com aquelles de què disposaven els pagesos d'abans.

El seu autor, per ara ens és desconegut, però podria ser molt probable que com en d'altres avinenteses, el sagrari fos fet pel serraller Ruíz de la Plaça de la Font de Tarragona.

Cloenda

El 1945 es consigna, en el llibre de comptes, el preu de 18 ptes. per a un «monumento» i el 1946 apareixen unes quantitats:

«Juan Godall	493 ptes.
Josep Godall	104 ptes.
Isidre Mercader	66 ptes.
	i 104 ptes.»

I encara el 1947 el llibre de comptes assenyala:

«Peldaños baptisterio (pedra de Masllorenc)	845 ptes.
Pintor	929 ptes.
Albañil Frederic Soler	4341 ptes.
Carpintero Josep Godall	1114 ptes.
Gastos estancia Sr. Arquitecto	60 ptes.
Factura herrero	122 ptes.»

De tot això es desprèn que l'obra de Josep M. Jujol a l'església parroquial de Bonastre fou una empresa de compromís amb els homes i dones de la vila, amb els seus familiars, amb el record ben viu de la seva mare i amb els seus propis principis religiosos. Se suposa que inicià les obres pel paviment de l'altar major, continuà amb la imatge de la Santa patrona, el baptisteri fou tota una proesa així com els enginyosos tubs Bergman esdevinguts llums claurats i col·locats per enaltir i il·luminar el presbiteri. Però és en el sagrari on l'essència de l'estil jujolià i allò més profund i autèntic de la seva personalitat es manifestan d'una manera clara i definitiva. Els colors i les línies corbes i dinàmiques, els clars-obscurs i les formes vitalistes, que al llarg de la seva vida foren una constant, es concentren en aquest sagrari, on misteri i fe, recolliment i esclat, llum i penombre, embolcallen el sagrament de l'Eucaristia i formen la Casa del Senyor. Aquesta obra, fou possiblement l'encàrrec de més alt honor que Jujol va haver de fer al llarg de la seva vida. Però en la senzillesa dels materials i en la sobrietat de l'objecte realitzà la millor síntesi d'estil de la seva obra. Amb ella, Josep M. Jujol es manifesta com la darrera espurna del modernisme i dels grans artistes, humanistes, catalans.

